

ERIK DAHLBERGH hann med mycket under sin karriär men störst betydelse för eftervärlden har bokverket Suecia antiqua et hodierna haft.

Gigant från stormaktstiden fyller 400

Född fattig och tidigt föräldralös, men trots det vän med två kungar och beskriven som en sann renässansman och symbol för Sveriges stormaktstid. I år är det 400 år sedan Erik Dahlbergh föddes.

TEXT OCH COLLAGE: KALLE WILLIANDER

Alla som har läst en bok om Sveriges historia i grundskolan har definitivt sett hans teckningar, säger Jonas Nordin, professor i bok- och bibliotekshistoria vid Lunds universitet. Greve, fältmarskalk, riksråd, landshövding i Jönköping, officer för Fortifikationen och generalguvernör (kungens ställföreträdare) i Bremen, Verden och Livland. Erik Dahlbergh föddes som oprivilegierad men hann under sin livstid förtjäna alla de högsta ämbetena som går att få, förutom de som var reserverade för kungligheter. Periodvis levde han på Ströpstå gård och är begravd i Turinge kyrka.

– Han har tveklöst ett av de mest

exceptionella levnadsödena i svensk historia. Att inneha så många positioner av högsta rang är unikt, men det är faktiskt för hans teckningar som vi främst minns honom idag, säger Jonas Nordin. Redan i ung ålder kom Dahlbergh att utbilda sig på löpande band, i framför allt Tyskland och Italien, vilket också gav honom ett stort kontaktnät av högt uppsatta och bildade personer. Studierna leder honom in på en karriär inom militären och efter sina framgångar där blir han adlad och tilldelad Ströpstå gård. Några år senare blev han chef för Fortifikationen, som idag heter Fortifikationsverket. Där skulle han stärka landets försvar genom infrastruktur

och kom att bli en av de tre mest framstående fästningsbyggarna i Europa för sin tid. – Större delen av sin karriär tillbringade han inom det militära och Fortifikationen där han var väldigt framgångsrik. Men det som har gjort honom mest känd för eftervärlden är tveklöst hans arbete med bokverket Suecia antiqua et hodierna, och jag tror att det var där hans hjärta verkligen låg. Hade han själv fått välja hade han förmodligen blivit arkitekt för att teckna. Det var hans stora passion, säger Jonas Nordin. Suecia antiqua et hodierna (latin: ”Det forna och nuvarande Sverige”) heter alltså det topografiska plansch-

verk som Dahlbergh på eget initiativ skapade åt kronan. Den innehåller 353 planscher över svenska sevärdheter samt ett drygt tusental skisser av städer, slott, parker, kyrkor, kartor, landskapsvapen och porträtt. – Alla som har läst en bok om Sveriges historia i grundskolan har definitivt sett hans teckningar. Är man också en aning uppmärksam börjar man se dem lite överallt, säger Jonas Nordin. Syftet med verket var att sudda ut bilden av Sverige som ett barbariskt land i periferin och i stället visa upp ett kulturland. Samtidigt som Dahlbergh ville tjäna statsmakten fann han också, enligt Jonas Nordin, högst sannolikt stor personlig tillfredsställelse i projektet. – Före Dahlberghs teckningar var Sveriges historia ett visuellt tomrum. Bilder är till stor hjälp för minnet och fantasin och är som pedagogiskt hjälpmedel oöverträffat. Utan dem hade vi inte kunnat veta alls så mycket om 1600-talet som vi gör idag. Många av Dahlberghs bilder har fått kritik för att vara både oproportionerliga och rent av felaktiga, men till det finns det både tekniska och logiska

”Han har tveklöst ett av de mest exceptionella levnadsödena i svensk historia.”

förklaringar, menar Jonas Nordin. – Den mänskliga faktorn är så stor vid den här tiden att det vore naivt att förvänta sig något annat. Verken är ibland inte helt korrekta, men uppsåtet var genuint. Och under förutsättningarna är det snarare väldigt imponerande. Sen fanns det säkert vissa konstnärliga konventioner och förskönande motiv också, säger Jonas Nordin. Liknande kritik har även riktats mot Dahlberghs dagbok, som egentligen är skriven i efterhand och därmed snarare bör kallas för självbiografi. Jonas Nordin kallar dagboken ”typisk för källkritiska övningar” men menar samtidigt att den inte alls ska förbigås. – Det anmärkningsvärda är inte överdrifterna och felaktigheterna i hans verk, det anmärkningsvärda är hur mycket som trots allt är exakt. Framför allt hans bilder, men också texterna. Hans dagbok används fortfarande i hög grad i forskningssammanhang i syfte att förstå 1600-talet. ■

Gudstjänst med jubileum i oktober

IDAG LIGGER ERIK DAHLBERGH BEGRAVD i Turinge kyrka, i ett gravkor som han själv ritat och låtit bygga. Om du vill veta mer om varför han ligger begravd just här håller Turinge Taxinge församling en jubileums-gudstjänst i Erik Dahlberghs minne, söndag den 12 oktober kl. 11.00. Då berättar församlingspedagog Linda Thunell om kopplingen mellan Erik Dahlbergh och Turinge kyrka. ■

Utställning i Smedsbygget

TURINGE TAXINGE HEMBYGDSFÖRENING ordnar en utställning om Erik Dahlberghs liv i hembygds-gården Smedsbygget. Utställningen är öppen från den 17 augusti till den 10 oktober. ■

Dahlbergh och den svenska röda stugan

SVERIGES STORMAKTSTID byggde till stor del på en stark armé. För att minska kostnaderna infördes ”det ständiga knekthålllet”, där uppdelade bondehushåll fick ta ansvar för att finansiera, ge mark åt och bygga ett litet hus åt en soldat, ett så kallat soldattorp. När det var fred bodde soldaten i torpet, och när det behövdes var han redo att försvara landet. Totalt skulle mellan 20 000 och 30 000 soldattorp byggas över hela Sverige. Erik Dahlbergh ritade de första modellerna för dessa typhus, som fick stor betydelse för byggnadskonsten på landsbygden. Husen var kostnadseffektiva och praktiska, och den röda färgen, som kom från restprodukter av kopparbrytningen i Falun, användes för att skydda träet och ge husen ett ståndsmässigt utseende. Därmed bidrog Dahlbergh till uppkomsten av den typiska svenska röda stugan med vita knutar. ■

Stugan på månen

ONSDAGEN 17 JANUARI 2025 kl 07.11 (svensk tid) skickades ett litet rött hus med vita knutar till månen av konstnären Mikael Genberg. Stugan väger omkring 100 gram och är inte större än ett mjölkpaket. Resan från jorden till månen beräknas ta fyra månader. – Det är ett litet hus på jorden, men en monumental byggnad på månen, har Mikael Genberg förklarat i media. ■